

H. Varga Katalin

Beszéd- és szövegrögzítés. Történeti áttekintés és helyzetkép

Kaposvár: Kaposvári Egyetem
Pedagógiai Kar, 2011. 120 p.

H. Varga Katalin könyvének címe arra ébreszt rá bennünket, hogy a gyorsírás valójában az írás létrejöttének elsődleges, legfontosabb célját valósítja meg, amire a közírás (így nevezzük a társadalom által általánosan használt írást) soha nem volt maradéktalanul képes: a beszéd rögzítését, az efemér, születése pillanatában elhaló hangzó szó megragadását és megörökítését. Az írást mindenekelőtt a beszéd rögzítésének az igénye hozta létre, ám a beszéd és az írás tempója közötti jelentős különbség miatt erre a közírás mindig csak igen korlátozottan volt alkalmas. Ha mélyebben belegondolunk, a megszülető gyorsírás valójában nem a közírás egy speciális formájának tekintendő, hanem bizonyos – funkcionális – szempontból akár az írás protoformájának.

A gyorsírás ennek ellenére nem keltett érdeklődést a nyelvészet művelőiben. Mint erre Szépe Györgynek ebben folyóiratban megjelent alapvető tanulmánya („Az internetkorszak nyelvészete”, 1997) rámutatott, az írás és a nyomtatás történetéről és a nyelvre gyakorolt hatásáról könyvtárnyi irodalom született, az írógépkorszak lényegében feldolgozatlan maradt, bár elszórtan azért születtek ilyen tárgyú vizsgálódások; hozzátehetjük ehhez, hogy a gyorsírásról még mutatóban sem lehet találni nyelvészeti indítatású publikációt. Ez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy míg az írógéppel idővel a nyelvészek is kapcsolatba kerültek (vagy kényszerültek), a gyorsírás tekintetében ilyen kényszer nem érvényesült, így az tartósan kívül maradt a horizontjukon. (Igaz persze, hogy a nyelvészek zöme a közírás létéről is szívesen megfeledezett volna; Saussure pedig Rousseau-nál is keményebb szavakkal szedi le a keresztvizet az írásról, s klasszikus monográfiájában ezt teszi Bloom-

field is. Üdítő – de folytatás nélkül maradt – kivétel Szépe György 1963-as írása a *Magyar Nyelvőr*-ben „Nyelvészeti jegyzetek a beszédgyorsírásról” címmel, erre H. Varga Katalin is hivatkozik.) Ennek a fenti körülménynek a következtében H. Varga Katalin kutatásai mindenképpen úttörő jellegűeknek minősülnek.

A kötet tizenegy írást tartalmaz, közülük kilenc magyar nyelven íródott, egy angolul, egy pedig oroszul. Az angol és az orosz nyelvű írás az egyik magyar nyelvű anyag („Az ügyviteli képzés átalakulása a bolognai kétciklusú képzés alapján”) idegen nyelvű változata.

Az írások témája igen változatos: az első tanulmány kötődik leginkább közvetlenül a nyelvészethez („Gyorsírás – nyelvészet – oktatás”). Az írások nagyobb része, öt tanulmány a gyorsíróképzés történetét tekinti át („Irodai és parlamenti gyorsírók képzése Magyarországon 1867–1949”; „A beszédrögzítő, szövegfeldolgozó munkavégzésre felkészítő ügyviteli szakképzés története Magyarországon (a reformkortól napjainkig)”; „Az ügyviteli szakképzés 1900–1930 között – »Gyorsírók« és »gyorsírónők« fakultatív és kötelező képzése”; „A gyorsírás-tanár-képzés rövid története”; „Gyorsírók és gyorsírónők a magyar parlamentben (A parlamenti gyorsírás rövid története Magyarországon)”). További három írás az ügyviteli képzés jelenéhez és jövőjéhez kötődik, belehelyezve ezt a képzést napjaink folyamataiba („Az ügyviteli szakmai képzés rendszerének átalakítása az életen át tartó tanulás jegyében”; „E-learning – tanulás, tanítás web 2.0-s eszközökkel – »Ügyvitel és iroda – célok, feladatok, eszközök« IRODAI KOMMUNIKÁCIÓ című e-learning kurzus fejlesztésének lehetőségei”; „Az ügyviteli képzés átalakulása a bolognai kétciklusú képzés alapján” – ez utóbbi tanulmány angol és orosz nyelven is olvasható).

A „Gyorsírás – nyelvészet – oktatás” című tanulmánynak szűk hét oldalon is sikerül alapvető áttekintést nyújtania a problémakörrel. Rámutat arra, hogy szemben az európai nyelvek fonetikus/fonematikus írásával –

amelyben minden beszédhang külön írásjeggyel kerül rögzítésre – a gyorsírás inkább a logografikus írással (szóírással), illetve a mássalhangzóírással mutat rokonságot. Ennek következtében a gyorsírás használója szükségszerűen kilép a közgondolkodásban a nyelvvel teljesen összeforrottnak tűnő betűíró írásrendszer logikájából, s így önnön valójában láthatja a nyelvet, ami megkönnyítheti számára a nyelvhez való reflektív viszony kialakítását – ez pedig a pontos, szabatos és egyszersemind árnyalt és gazdag nyelvhasználat legfontosabb alapfeltétele. A gyorsírás és a nyelv kapcsolatának vizsgálata igen érdekes adalékokkal szolgálhat a nyelvészeti kutatókhoz, mivel ennek révén a nyelvész egyszerre két írásrendszer – Vilém Flusser kommunikáció-filozófus szavával – „rasztereire” bontva veheti szemügyre a nyelvet. A tanulmány részleteiben is kitér arra, hogy a gyorsírás tanítása miként segítheti az anyanyelvi nevelést. Ezért ezt az írást feltétlenül figyelmébe ajánlom nemcsak minden nyelvésznek, hanem minden magyartanárnak is.

A gyorsírás hazai történetét bemutató öt tanulmány rengeteg olyan tényrt tartalmaz, amelyet nemcsak tudni érdemes mindenkinek, aki érdeklődik a nyelv iránt, hanem ropant érdekes is, tehát ezek az írások olvasmányoknak is kiválóak. Megtudhatjuk ezekből a tanulmányokból, hogy a gyorsírás csirái már az antikvitásban is megvoltak, a modern sztenográfia viszont mégis csak az 1600-as évektől kezdődően fejlődött ki. Magyarország természetesen ebben a tekintetben is fáziskészsében volt a kontinens nyugati feléhez képest, mindenekelőtt azért, mert nálunk a közírás is csak később terjedt el szélesebb körben. A gyorsírás hazánkban a XX. század első felében élte a fénykorát: a harmincas években kötelező tantárgy volt a gimnáziumokban. Megtudhatjuk, hogy 1935-ben a különböző iskolatípusokban mintegy 34 ezren tanultak gyorsírást. A *Curriculum vitae*-ből kiderül, hogy József Attila is tanulta: „Tudtam gyorsírni is – írja –, egy havi gyakorlattal ezt a tudásomat fölfriessíthetem.”

A gyorsírói munka csúcsa a parlamenti gyorsírás, mivel a gyorsírónak egy igen nagy súlyú és szenzitív területen kell működnie. A szerző rámutat, hogy a parlamenti gyorsírás igazából a demokratikus társadalmak „műfaja”, a diktatúrák álpárlamentjeiben többnyire kész szövegeket olvasnak fel, s váratlan dolgokat egyáltalán nem mondanak. Magyarországon 1952. december 31-én szűnt meg az országgyűlés hivatalos gyorsíró irodája. A gyorsírás hazánkban csak az 1980-as évektől kezd újra visszanyerni fontosságát, s szerepe a rendszerváltást követően válik ismét hangsúlyossá.

Mindazonáltal a gyorsírás aranykora nem térhet vissza. A technikai fejlődés komoly versenytársakat teremtett számára: egyfelől a hangrögzítés egyszerűbbé, olcsóbbá válásával és minőségi tökéletesedésével, másfelől az írógépnél sokkal gyorsabb szövegrögzítést lehetővé tevő ergonomikus számítógép-bilentyűzettel. Teljes mértékben azonban egyik vetélytárs sem tudja helyettesíteni a jó gyorsírót, mivel a hangrögzítő eszközzel ellentétben a gyorsíró látja is a beszélőt és hallgatóságát, s így sokkal teljesebben tudja rögzíteni a kommunikációs folyamatot, a számítógépes szövegrögzítésben pedig a használók többsége számára elérhető 170 leütés/perces sebesség csupán a lassú tempóban diktált szöveg leírásához elegendő, az élőbeszéd pontos és megbízható rögzítéséhez nem. Ezért a gyorsírás tanítása a legújabb (bolognai rendszerű) ügyviteli képzésben is szerepet kap, ha nem is olyan súllyal, mint bő fél évszázaddal korábban: szervesen beleilleszkedik korunk ügyviteli technikájának a rendszerébe. A kötet olvasója erről – különböző nézőpontok szerint – három tanulmányból is képet nyerhet.

H. Varga Katalin interdiszciplináris alappállású kis tanulmánykötete az olvasók széles köre számára hasznos olvasmány. Hasznos a nyelvész számára, aki a kötet elolvasása után újabb nézőpontból tekinthet tudományának tárgyára, a nyelvre; hasznos a nyelvpedagógusnak, aki akár oktatás-módszertani ötletet is meríthet belőle; s végül hasznos minden

értelmiségi számára, aki újra megbizonyosodhat afelől, hogy az egymástól igen távol esőnek tűnő dolgok is szorosan összefüggenek.

Benczik Vilmos

Kormos Judit – Csizér Kata (szerk.)

Idegennyelv-elsajátítás és részképeség-zavarok

Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2010. 211 p.

A kötet „nemcsak hazai, de a külföldi nyelvpedagógiai területen is hiánypótló mű, amelyben a nyelvtanárok, gyógypedagógusok, nevelési és oktatási szakemberek részletes képet kaphatnak a diszlexiás tanulók nyelvtanulási problémáiról és az oktatásukban sikerrel alkalmazható pedagógiai elvekről, tanítási módszerekről és technikákról” – olvasható a könyv ajánló soraiban.

Ugyan az esélyegyenlőség a társadalmi és pedagógiai kihívások nagyon pregnáns és aktuális területe, mégis az idegennyelv-tanulás és -tanítás elméletében és gyakorlatában indokolatlanul kevés figyelmet kap. A szerkesztő-szerző páros könyve éppen az idegennyelv-tanulásnak és a részképeség-zavarokkal küzdő tanulók felzárkóztatásának metszéspontjában álló kérdésekkel foglalkozik. Mint az a bevezető sorokban is megfogalmazást nyer, a tanárképzés tematikájából hiányzik a leendő nyelvtanárok felkészítése a részképeség-zavarokkal küzdőkkel és a fogyatékkal élőkkel való foglalkozásra. Fontos és nagyon időszerű feladat e tanulók számára szakszerű felzárkóztató programok tervezése, szervezése, megvalósítása, mert csak így módon lehet gátat vetni annak az egyre inkább terjedő gyakorlatnak, miszerint a különböző részképeség-zavarokkal küzdő diákok – felzárkóztató támogatás híján – a nyelvtanulásból kirekesztődnek, illetve minden érdeklődésüket, motivációjukat elveszítik.

Ilyen összefüggésekre épült az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén végzett hároméves vizsgálatosorozat. A 2006-ban alakult kutatócsoport a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal „Jedlik Ányos Program” című kutatás-fejlesztési pályázatának támogatásával végezte munkáját, mely az „Esélyegyenlőség a nyelvtanulásban” nevet viseli. A projekt vezető kutatói a szerkesztő-szerző pároson túl Kontráné Hegybíró Edit, Sáfár Anna s nem utolsósorban Sarkadi Ágnes; az ő vizsgálódásaikat egyetemi és doktorandusz hallgatók közreműködése tette teljessé.

Felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi szakirodalom szerint kik, mely tanulók tartoznak a sajátos nevelési igényű lemaradásokkal küzdők sorába. A szerzők a definíció körüljárásához az 1994-es Salamancai Nyilatkozatot és Cselekvési tervet, valamint Gordosné Szabó Anna megközelítését veszik alapul. A Salamancai Nyilatkozat és Irányelv – az UNESCO 1994-es kiadása – szerint a „sajátos nevelési igény” kifejezés azokra a gyermekekre és fiatalokra vonatkozik, akiknek ez az igényük hátrányos helyzetükből vagy tanulási nehézségükből adódik.

A szerkesztők felhívják a figyelmet a „tanulási zavar” fogalom meghatározásának nehézségeire is. Több megközelítést is számba vesznek, tükröztetve azt a tényt, hogy a probléma „nevesítése” nagyszámú szinonimával lehetséges, ilyen például a „részképeség-zavar” és az angolszász országokban elterjedt „tanulási különbség” elnevezés. A kutatómunka alapvetően a diszlexiás és siket diákok nyelvtanulási folyamatait állítja górcső alá, s mivel a nyelvtanulásban a diszlexia okozza a legtöbb nehézséget, a könyv túlnyomórészt ezzel foglalkozik.

Az egyes tanulmányok – Gósy Mária írása kivételével – a fentebb említett „Esélyegyenlőség a nyelvtanulásban” elnevezésű¹ pályázat keretében készült kutatásokon alapulnak.

¹ A kötet tanulmányai mindkét elnevezést használják.